

אגדה וטבע בית ספר שדה חז"לי

במפתן בית המדרש

אמר רבי יוחנן: אילמלא לא ניתנה תורה
היינו למדין צניעות מחתול, וגול מנמלה, ועריות מיונה.

(בבלי עירובין ק:)

בתריסר מילים אלו מציג רבי יוחנן, הגדול והנערץ באמוראי ארץ ישראל,
מהפכה תפיסתית. ראשית מגלה הוא לנו כי התורה והטבע עשויים מאותו
חומר, ניזונים ומגלים אותם ערכים אלא שהתורה באה לספר לנו בגלוי מה
שאומר לנו הטבע בהסתר. או במילים אחרות, עלינו לדעת כי התורה טבעית
לנו ולעולם כולו, וכי נדרשים אנו לעיין בטבע ולחשוף מתוכו את אמיתותיה
וערכיה של התורה.

תוכן העניינים

189	נחש	17	אנוז
199	נמלה	23	אזוב
207	סוס	31	ארז
215	עורב	41	בור
223	עז	49	גמל
231	עכבר	59	גפן
241	ערבה	67	דבורה
247	פטל קדוש	75	דגים
253	פרה	83	זאב
261	צבי	93	זבוב
269	צפרדע	101	זית
277	קוץ	109	חורבה
285	קנה	119	חזיר
295	רותם	127	חמור
303	רימון	135	חרס
311	שועל	145	יונה
321	שמש	153	יס
329	תאנה	161	כבש
337	תמר	171	כלב
347	תרנגול	179	מערה

למעשה מנסח רבי יוחנן בחדות את משנתו של התנא רבן גמליאל, נשיא ישראל. כשנתקל רבן גמליאל בתלמיד זלזלן ומתריס, מחליט הוא לשנות את הגישה, ובחר להראות לו שתורת בית המדרש מתקיימת ברחוב, בטבע ובשוק ובכך לרכוש את אמונו בתורה, בערכיה ובמלמדיה -

"ישב רבן גמליאל והיה דורש: עתידה אשה שתלד בכל יום, שנאמר: "הרה ויולדת יחדיו". ליגלג עליו אותו תלמיד, אמר: אין כל חדש תחת השמש! אמר לו: בא ואראך דוגמתן בעולם הזה, יצא והראה לו תרנגולת (שמטילה ביצה בכל יום)".

(בבלי שבת ל:)

את ההבנה כי אמיתות התורה מופיעות במקביל, אם כי בהסתור ובצימצום גם בטבע מוצאים אנו כבר בספר תהילים כאשר דוד חציג בפרק אחד שני ערוצי הכרה בקב"ה ערוץ ההתבוננות בטבע וערוץ לימוד התורה -

"לִמְנַצֵּחַ מִזְמוֹר לְדָוִד: הַשָּׁמַיִם מְסַפְּרִים כְּבוֹד אֱלֹהִים וּמַעֲשֵׂה יָדָיו מְגִיד הַקִּיקֵעַ: יוֹם לַיּוֹם יִבְרַע אֱמֶר וְלַיְלָה לַלַּיְלָה יִחְוֶה דַּעַת: אֵין אֱמֶר וְאֵין דְּבָרִים בְּלִי נִשְׁמָע קוֹלָם: בְּכָל הָאָרֶץ יֵצֵא קוֹם וּבִקְצֵה תֵּבֵל מְלִיָּהֶם לִשְׁמֹשׁ שֵׁם אֱהִל בָּהֶם: וְהוּא כֹתֵנִן יֵצֵא מִחִפְתּוֹ יִשִּׁישׁ כְּגִבּוֹר לְרוּץ אֶרֶץ: מְקַצֵּה הַשָּׁמַיִם מוֹצֵאוֹ וְתִקְוָתוֹ עַל קְצוֹתָם וְאֵין נִסְתָּר מִחִפְתּוֹ"

עד כאן כבוד אל המסתתר בטבע ומכאן גדולתו המפורשת בתורה - "תורת ה' תמימה משיבת נפש עדות ה' נאמנה מחכימות פתי: פקודי ה' ישרים משמחי לב מצות ה' ברה מאירת עינים: וראת ה' טהורה עומדת לעד משפטי ה' אמת צדקו יחדיו: הנחמדים מזהב ומפז רב ומתוקים מדבש ונפת צופים" (תהלים יט, א-יא)

חכמי הסוד הצליחו לתמצת תפיסת עולם חובקת כל זו בארבע מילים מטלטלות ובנות אלמוות - "התבונן באוריתא וברא עלמא" - הסתכל בתורה וברא את העולם. ללמדך שהתורה והעולם משקפים, ממחישים ומבטאים זה את זה.

פירט רבנו הגדול הראי"ה קוק תפיסה זו בפסקתו הגדולה 'שיר מרובע' -

יש שהוא שר שירת נפשו,
ובנפשו הוא מוצא את הכל,
את מלא הסיפוק הרוחני במילואו

ויש שהוא שר שירת האומה
יוצא הוא מתוך המעגל של נפשו הפרטית
שאינו מוצא אותה מרוחבת כראוי ולא מיושבת ישוב אידיאלי
שואף למרומי עז
והוא מתדבק באהבה עדינה עם כללותה של כנסת ישראל

ויש אשר תתרחב נפשו עד שיוצא ומתפשט מעל גבול ישראל
לשיר את שירת האדם
רוחו הולך ומתרחב בגאון כללות האדם והוד צלמו
שואף אל תעודתו הכללית ומצפה להשתלמותו העליונה
וממקור חיים זה הוא שואב את כללות
הגיונותיו ומחקריו, שאיפותיו וחזיונותיו

ויש אשר עוד מזה למעלה ברוחב יתנשא
עד שמתאחד עם כל היקום כולו
עם כל הבריות, ועם כל העולמים,
ועם כולם אומר שירה
זה הוא העוסק בפרק שירה בכל יום
שמובטח לו שהוא בן העולם הבא
ויש אשר עולה עם כל השירים הללו ביחד לאגודה אחת
וכולם נותנים את קולותיהם
כולם יחד מנעימים את זמריהם
וזה לתוך זה נותן לשד וחיים
קול ששון וקול שמחה קול צהלה וקול רנה קול חדוה וקול קדושה...

(אורות הקודש ב, עמ' תמד)

בספר זה נפסע בעקבות חז"ל ונהפוך את ה'שטח' - החיים המוחשיים
שסביבנו, לבית מדרש מתמיד לעיצוב מידות והטמעת ערכים. בעקבות חז"ל

ננסה לפצח את העומקים והרעיונות המובעים בצמחים, בעלי החיים ובכל
הסובב אותנו ולהפוך כל מפגש עמם לאירוע רוחני, רעיוני וערכי הממשיך
לעצב ולחטב את אישיותנו וערכינו בכל עת.
זו היא תורת ארץ ישראל ששבנו אליה. תורה המאחדת ספרים וחיים, הלכות
ונופים, מילים ומעשים. זהו בית המדרש הארץ ישראלי שקירותיו שקופים
וחלונותיו פתוחים שאינו מסתפק בעשיית תורותיו לתפילות אלא ממשיך
והופך מילים לחיים וחיים למילים.

בתורה לבורא עולם שזיכני בדור שכזה, בתורה שכזו, במשפחה שכזו
ובתלמידים שכאלה, ובתפילה כי תורתנו תעשה נחת רוח לפניו יתברך.

נעם
סוסיא שבהרי חברון
סיון תשע"ג

אגוז

אגוז מלך הוא עץ נשיר המתנשא לגובה של 25-35 מטר ובעל גזע בקוטר של עד 2 מטר

מכונה גם אגוז אנגלי או אגוז קליפורניה

קיימים 59 זנים.

הוא גדל בטבע מדרום-מערב סין מערב עד לבלקנים.

העץ מניב פירות במשך כ-100 שנה. פירות העץ נאכלים ומשמשים לתעשייה.

בתקופה הקלאסית השתמשו בפרי לטיפול נגד רעלים, ארס בעלי חיים ונשיכות כלבים לסילוק תולעי מעיים, לטיפול בדלקות פנימיות, בנמק ובהפרשות מוגלתיות.

בימינו משמש האגוז והשמן המופק ממנו לחיזוק הגוף, לשיפור מראה הפנים, לחיזוק השיער, וכמרכיב בתרופות רבות.

הקץ לצלקות

כמה קשה ומאתגר להיפטר מתכונה רעה המקננת באישיותנו, מה ארוכה הדרך להשתחררות מצרות עין, מגאוה, מקמצנות או מתאוות בצע. חטאים מכים שורשים ויוצרים צלקות בבעליהם, שרשים המכריחים את האדם לחזור וליפול באותן נקודות בהן כבר נכשל וצלקות שאינן מאפשרות לו לחייך ולשמוח בדמותו המשתקפת במראה, אף אם חדל והתרחק מן החטא.

בדיוק בתחושות איומות אלה בא המדרש להילחם. מזכיר המדרש לכולנו כי לאגוזים אנו משולים. אגוזים קליפתם קשה ואטומה וכל לכולך וטינופת הדבקים בהם לעולם טפולים הם מבחוץ בלבד, קלי ניקוי והסרה וחסרי השפעה על הפרי עצמו.

כאגוזים אל לנו להיבהל מהחטא. כאגוזים צריכים אנו לדעת כי לעולם לא יוכל החטא לחדור באמת לתוככי אישיותנו. אם רק נזכור כי אגוזים אנו נוכל לחייך הן אל מול החטא והן אל מול צלקותיו המדומות שאינן אלא איפור קל המצפה להסרה.

מרגישים לכודים במלתעות החטא והיצר? איברתם אמון ביכולתכם לתקן ולפתוח דף חדש? סורו לחנות הפיצוחים הקרובה קנו מאה גרם אגוזים ושבו לאכילה מהוררת.

זה אגוז זה אם נופל לתוך
הטנופת את נוטלו ומורקו
ושוטפו ומדיחו והוא חוזר
ותחילתו והוא יפה לאכילה,
כך כל מה שישאל
ותלכלכין בעונות כל ימות
השנה, בא יום הכפורים
ומכפר עליהם, זה הוא
החטא - "כי ביום הזה יכפר
עליכם לטהר אתכם"
(שיר השירים רבה ו)

מתי כבר יגיע היום

אל גנת אגוז ירדתי לראות
באפי הנחל
לראות הפרחה הגפן הנצו
הרמנים:
לא ידעתי נפשי שמתגי
מך כבות עמי נדיב:
(שיר השירים ו, יא - יב)

העלמה מתארת לאהובה בשיר השירים את כמיהתה וציפייתה שיגיע וישאנה לאישה. מצפה היא להגעתו באביב ולפיכך יוצאת היא מהעיר יורדת למטע האגוזים, הנטוע על גדות הנחל, ובודקת האם הגיעו סימני האביב, הפרחה הגפן ההנצו עצי הרימון השתולים בינות לשורות האגוזים?

כה מתרגשת העלמה למראה הפריחה וההתחדשות האביבית במטע האגוז, חשה היא באהוב לבה ההולך ומתקרב וכבר מפליגה בחלומותיה ורואה עצמה נישאת על כפיו באבירות ג'נטלמנית אל מרכבתו השבה העירה לקחתה לו לאישה. כך מתוארת כמיהת ישראל לגאולתם ולאירוחם המחודש עם הקב"ה, כך מסופר סיפור ההמתנה והבדיקה המתמדת האם כבר הגיע הזמן להתאחדות מחודשת בין בורא עולם לעמו וכך הופך האגוז למעורר הגדול לבדיקה מתמדת האם כבר הגיעה העת - לחידוש קשרים שנותקו, לפיוס, לנישואין, לעלייה ארצה, לבניית בית ולבניין המקדש.

סכנת החלקה

אמר ריש לקיש:
מה אגוז זה חלק...
וכל מי שעולה לראשו ואינו
נותן דעתו האיך יעלה
הוא נופל ומת ונוטל שלו מן
האגוז,
כך כל מי שהוא מנהיג שררה
על הציבור בישראל
ואינו נותן דעתו היאך הוא
מנהיג את ישראל,
סוף שהוא נופל ונוטל שלו
מתחת ידיהם,
זה הוא שכתוב - "קִדְּשׁ יִשְׂרָאֵל
לֵה' רִאשִׁית תְּבוּאָתָהּ
כֹּל אֲכָלִיו יִאֲשָׁמוּ רְעָה תָּבֵא
אֲלֵיהֶם נָאִם ה'".
(שיר השירים רבה ו, א)

אין תפקיד מסוכן כתפקיד הנהגה בעם ישראל. מנהיג בישראל אינו
זוכה אפילו למאה ימים של חסד, מנהיג בישראל חשוף לביקורת
עמוקה מתמדת ומקפת מכל צד ובכל תחום.
דומה הטיפוס במעלה פירמידת הנהגה בישראל לטיפוס על גזע
האגוז החלקלק והממעיד. מחייב טיפוס שכזה תכנון וחשיבה מראש,
ריכוז מרבי לאורך כל הדרך והכרה במשמעויותיו ההרסניות של כל
כישלון ומעידה.
אין לך מטרות מוגדרות, אינך מגיע עם תוכניות עבודה מפורטות
ושקולות, אינך מודע לגודל האחריות שבהובלת עם ישראל? עשה
טובה לך ולכולנו והתרחק מתפקידי הנהגה והובלה. שב לפצח גרעינים
ואל תתחיל לטפס על אגוזים.

הבעיה הדמוגרפית

אל גנת אֶגֶז יִרְדְּתִי לִרְאוֹת
כְּאִפִּי הַנָּחַל
לִרְאוֹת הַפְּרָחָה הַגֶּפֶן הַנֶּצֶז
הַרְמָנִים:
(שיר השירים ו, יא)

שק מלא אגוזים, גם אם גדוש על גבול ההתבקעות, עדיין מלא הוא
בחללים מרובים הנוצרים בין אגוז לאגוז. שק שכזה, לבאורה מלא,
עדיין ניתן למלאו באינספור זרעי חרדל ושומשום זעירים שידחקו
ברוחים שבין האגוזים לבין עצמם.
הוא הדין, מבהיר המדרש, בנוגע לעם ישראל המשול לאגוז. תמיד
ימצא מקום בעם, בארצו ובלבבו לאינספור גרים שיצטרפו אליו. מבנהו
הארגוני והנפשי של עם ישראל מאפשר, שלא לומר מזמין, גרים
להצטרפות והסתפחות, גם אם קשים הם לעמים לישראל כספחת
ומלאים אתגרים כרימון.
זו כוונתו של בלעם בברכתו: "מִי מָנָה עֵפֶר יַעֲקֹב וּמִסְפֹּר אֶת רֵכֶּעַ
יִשְׂרָאֵל" - איש בעולם אינו יכול לספור, למנות ולחזות את גודלו של
עם ישראל שהרי איש אינו יכול לצפות כמה מהגויים יסתפחו לעמנו
מתוך הערצת סגולתו, מורשתו ואיכותו הרוחנית.
חושש מהבעיה הדמוגרפית? מלא כוס זכוכית באגוזים, דחוס שומשום
מלמעלה וחזור לחייך ולהאמין.

"אל גנת אגוז ירדתי" -
מה אגוז זה השק מלא
אגוזים בידך
את נותן לתוכו כמה
שנישמים כמה חרדלים והן
מחזיקין,
וכמה גרים באו ונתוספו
בישראל,
זה הוא שכתוב -
"מִי מָנָה עֵפֶר יַעֲקֹב וּמִסְפֹּר
אֶת רֵכֶעַ יִשְׂרָאֵל"
(שיר השירים רבה ו, א)

אזוב

שמן האתרי באזוב מכיל חומרים נוגדי
מחלות ובעלי תכונות אנטי-דלקתיות חזקות
האמן גם השימוש הנרחב בו כצמח מרפא.

יש הרפואה העממית עיסוי בשמן האזוב
השרות העלים בשמן זית) מקל על כאבי
ראש ומכייח, מדיחתו על דלקות מסייעת
בטיפולן ושתייתו מקלה על כאבי בטן,
נחילות, תולעים בבטן ושיעול.

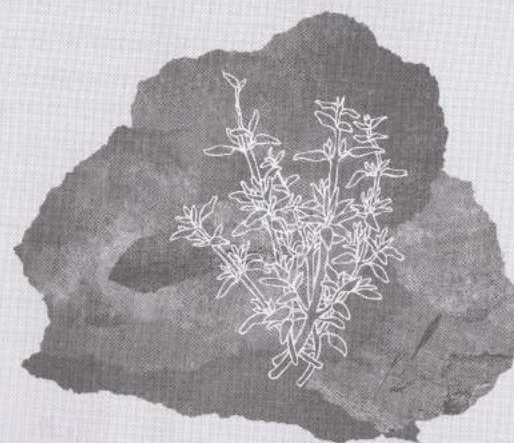
אזוב קוצי הוא בן שיח רב שנתי
ממשפחת השפתניים.

זהו המרכיב העיקרי בתבלין הזעתר.

צומח לגובה של 30 עד 50 סנטימטרים
ענפיו זקופים, עליו נגדיים (שני עלים בכל
מפרק), פשוטים, מעוגלים בצורתם בצנע
אפור-ירקרק ומכוסים שערות.

האזוב פורח בחודשים אפריל עד ספטמבר
ופרחיו דו-מיניים, זעירים ולבנים. התפרוח
צפופה ודמוית עיבולת. לכל חלקי הצמח
ריח אופייני שמקורו בשמן האתרי שבהם

למרות העובדה שהאזוב נפוץ מאוד
בישראל, בעקבות קטיף בכמויות מסחריות
של הצמח, עמד המשרד קיומו בסכנה, לכן
הוא הוכרז כצמח מוגן. הצמח תורבת, ומגורו
בארץ כגידול חקלאי. את העלים ניתן לאסוף
במשך כל השנה.

דגל יום העצמאות

וּלְקַחְתֶּם אֶגֶדַת אֲזוּב וּטְבַלְתֶּם
בְּדָם אֲשֶׁר בְּסֶף
וְהִגַּעְתֶּם אֶל הַמִּשְׁקוֹף וְאֶל שְׁתֵּי
הַמְּזוּזוֹת מִן הַדָּם אֲשֶׁר בְּסֶף
וְאַתֶּם לֹא תִצְאוּ אִישׁ מִפֶּתַח
בֵּיתוֹ עַד בֹּקֶר:
וְעָבַר ה' לִגְפָּךְ אֶת מִצְרַיִם
וְרָאָה אֶת הַדָּם עַל הַמִּשְׁקוֹף
וְעַל שְׁתֵּי הַמְּזוּזוֹת
וּפָסַח ה' עַל הַפֶּתַח וְלֹא יָתֵן
הַמִּשְׁחָת לָבֹא אֶל בְּתִיכֶם לִגְפָּךְ:
(שְׁמוֹת יב, כב - כג)

האזוב הנו "מברשת הצבע" באמצעותה צבעו ישראל את מזוזות
בתייהם בדם קרבן הפסח. האזוב הודיע קבל עם ועולם כי 'כאן נשחט
ללא מורא אלהי מצרים'. האזוב הוא המשחרר הגדול של עם ישראל
משעבודו המנטלי למצרים - לא רק ששחטנו את הכבשים המקודשים
למצרים אלא אפילו אנו גאים בכך ומפרסמים זאת בראש חוצות. אל
להם לישראל לצאת מביתם ולברוח מהבית שמשקופיו זועקים מרד
ומלחמה במצרים ובתרבותם. חייבים היהודים לשהות לילה שלם בבית
המפליל ולראות ששום דבר לא קורה, המצרים איבדו את כוחם וזעקו
האזוב נותרה ללא מענה או תגובה.
אולי כדאי להניף אגודת אזוב בסמוך לדגל ישראל גם ביום העצמאות
שלנו ולהטעין משמעות ישנה - חדשה במילים 'להיות עם חופשי
בארצנו'.

חכמה קטנה

וּתְרַב חֲכָמַת שְׁלֹמֹה
וּחֲכָמַת כָּל בְּנֵי קֶדֶם וּמִכָּל
חֲכָמַת מִצְרַיִם...
וַיְדַבֵּר עַל הָעֲצִים מִן הָאֶרֶץ
אֲשֶׁר בְּלִבְנוֹן
וְעַד הָאֲזוּב אֲשֶׁר יֵצֵא בְּקִיר
וַיְדַבֵּר עַל הַבְּהֵמָה וְעַל הָעוֹף
וְעַל הָרֶמֶשׂ וְעַל הַדְּגִים:
וַיֵּאָמֶר מֶלֶךְ הָעַמִּים לְשֹׁמֵעַ אֶת
חֲכָמַת שְׁלֹמֹה
וְאֵת כָּל מַלְכֵי הָאֶרֶץ אֲשֶׁר
שָׁמְעוּ אֶת חֲכָמָתוֹ:
(מלכים א ה, י - יד)

חכמתו של שלמה המלך מפורסמת היא בכל העולם העתיק. בקיא
שלמה בחכמות הטבע בבוטניקה ובזואולוגיה, שולט הוא בדרי הצומח
החל מהקטן הזמין והמייד - אזוב הקיר ועד העצום, הגדול והמרוחק
- ארז הלבנון.
בקיא גדול היה שלמה המלך בעולם בעלי החיים הן שוכני היבשה, הן
דרי הים והן בעלי הכנף והרצאותיו המרתקות על הצומח והחי מציבות
את ירושלים בראש דשימת ערי החכמה והדעת של העולם העתיק.
תיירות אקדמאית גדשה את ירושלים מפה לפה ומיציבה את ישראל
כמעצמת תרבות וידע וכאתר עלייה לרגל למלכי העולם כולו.
מזכיר לכולנו האזוב הנמוך והקטן את כוחו של הידע, את הפוטנציאל
הטמון בו ואת הימים אליהם חולמים כולנו לשוב, ימים שבהם נתפוס
את מקומו בראש עולם הידע והתבונה העולמי ונחזור להיות אור
לגויים כשהיינו.